

Historické základy environmentalizmu a environmentálneho práva (XXX.)

„Najviac som si obľúbil tie symboly, ktoré som nechápal.“ (Adolf Gottlieb, 1903 – 1947)

Miesta rôznych „bohov“ stávajú sa vedome cieľom našich ciest a s nimi spojených osobitných aktivít, pritom si neuvedomujeme, že denne si ich pripomíname spolu s Talianmi, Angličanmi, Nemcami, Francúzmi, Španielmi, Rusmi, Bulharmi, Maďarmi, Rumunmi, Srbi a ďalšími národmi v názvoch mesiacov, najmä v rámci zmien počasia, ročných cyklov a nadväzujúcich aktivít. Napríklad január/ianuarius odvodili od rímskeho dvojtvárového boha začiatku lanusa ako strážcu dverí/brán, február/februarius od očisty/februa, marec/martius od italského pôvodne poľnohospodárskeho boha Marsa/Marta - patróna roľníkov (gr. Arés, keltský Teutates, nordický Tý/Tiu/Tiwaz), apríl/aprilis od slova *aperire* (otváranie neba alebo pukov) alebo *apricus* (slnecný) so zasvätením Venuši/Afrodité (Vesne), máj/maius od staroitalského ochrancu obilia (Maius) alebo dobrej bohyně rastu Bona Dea zvanej Maia, jún/iunius od Veľkej matky Juno/Héry. Zvyšných 7 mesiacov pôvodne očíslovali. Júl/iulius po luliovi Caesarovi (po ňom pomenovali juliánsky kalendár, ktorý pretrval do roku 1582 a v Anglicku do roku 1752) sa pôvodne nazýval *quintilis* (*quinque* = 5) a august/augustus po cisárovi Augustovi (63 prnl. – 14 n. l.) *sextilis* (*sex* = 6) ako šiesty od pôvodného Nového roku 1. marca. Vsunutím dvoch mesiacov došlo k vzniku nezmyselných, ale zaužívaných názvov. Tak deviaty mesiac *september* sa nazýva „siedmy“ (*septem* = 7), desiaty október „ôsmi“ (*octo* = 8), jedenásty november „deviaty“ (*novem* = 9) a dvanásty december „desiaty“ (*decem* = 10). Tiež nekresťanské, ale ekologicky výstižnejšie názvy mesiacov, si zachovali napríklad Česi (vystihujú obdobie ľadu – *leden*, norenia ľadu – *únor*, rašenia briez – *březen*, rašenia dubov – *duben*, zakvitnutia rastlín – *květen*, červenania plodov – *červen*, sčervenania plodov – *červenec*, žatvu kosákom/srpom – *srpen*, predchádzania októbra – *září* (*záříj/zaruj*), žltnutia, resp. ruje – *říjen*, opadu lístia – *listopad*, sinavosti – *prosinec*), Chorváti (*siječanj*, *veljača*, *ožujak*, *travanj*, *svibanj*, *lipanj*, *srpanj*, *kolovoz*, *rujan*, *listopad*, *studenj*, *prosinac*), Poliaci (*styczeń*, *luty*, *marzec*, *kwiecień*, *maj*, *czerwiec*, *lipiec*, *sierpień*, *wrzesień*, *październik*, *listopad*, *grudzień*) a Ukrajinci (*sičeń*, *łuť*, *berezeń*, *kviteń*, *traveń*, *čerweń*, *lipeń*, *serpeń*, *vereseń*, *žovten*, *lystopad*, *hrudeń*). Slovania január nazývali aj *studeň*/styczeń/siečanj alebo Veľký sečeň/sičeň, február *snežeň*/luty/luťy alebo Malý sečeň podľa presekávania lesov (niekde aj január), marec *berezeň*/berezozol/suchij alebo *sokovij* (podľa brezovej šfavy - soku), apríl *kviteň*/kwieceń, máj *traveň*/cveteń (niekde aj apríl), jún *izok* (podľa cvrlikania hmyzu) alebo *mlečeń*, júl *lipceń* podľa kvitnutia líp, august *žnivec*/sepeń/zarev/jačmenski, september *vreseń* (podľa kvitnutia vresu), október *rujen* alebo severnejšie aj *listopad*, november grudeń (podľa zamŕznutia hrúd hlíny) alebo *pazdiernik* (podľa konopného pazderia). Najekologickejšie pôsobí asi keltský kalendár rastlín od 28. októbra s 13 mesiacmi - *ngetal*/rákosie, *ruis*/baza, *beth*/breza, *luis*/jarabina, *nion*/jaseň, *fearn*/jeľša, *saille*/vřba, *uath*/huath/hloh, *duir*/dub, *tinne*/cezmina, *coll*/lieska, *muin*/vinič, *gort*/brečtan. Dvanásť mesiacov jedného z najstarších kalendárov - čínskeho symbo-

lupus), Jelenec, Dolný/Horný Jelenec – časti Starých Hôr (jelen lesný/*Cervus elaphus*), Krťovce (krt podzemný/*Talpa europaea*), Srnie, Srňacie – časť Dolného Kubína, Horné Srnie (srnec lesný/*Capreolus capreolus*), Diviaky nad Nitricou, Diviacka Nová Ves, Diviaky – časť Turčianskych Teplíc (diviak lesný/*Sus scrofa*), Piskorovce (piskor lesný/*Sorex araneus*). Mená vtákov sa uplatňujú v názvoch obcí Výrava (výr skalný/*Bubo bubo*), Čajkov (čajka smejivá/*Larus ridibundus*), Hýľov (hýľ lesný/*Pyrrhula pyrrhula*), Pinkovce (pinka lesná/*Fringilla coelebs*), Jastrabá, Trenčianske Jastrabie, Zemplínske Jastrabie, Šarišské Jastrabie (jastrab lesný/*Accipiter gentilis*), Sokol, Sokolany, Sokolce, Sokolovce (sokol/*Falco*), Orlov, Nižný/Vyšný Orlík, Orlové – časť Považskej Bystrice (orol/*Aquila*), Vranov nad Topľou, Vranie – časť Žiliny (vrana túlavá/*Corvus corone*), Havranec, Havran – časť Častkova, Havrania – časť Zázrivej (havran poľný/*Corvus frugilegus*), Špačince (škorec leský/*Sturnus vulgaris*). Inde ide generalizovane len o Dravce, Veľké Dravce, Panické Dravce, Šarišské Dravce, prípadne Vtáčkovce a Ptičie. Podľa hadov sú pomenované Hadovce – časť Komárna, podľa žiab Žabokreky, Žabany – časť Michaloviec a Žabica – časť Detvianskej Huty, podľa rýb Rybky, Rybany a Rybník, podľa včiel Včelince a Včeláre, podľa komárov Komárno, Komárov, Komárany a Komárovce, podľa rakov riečnych (*Astacus astacus*) Rakovo, Raková, Rakovnica, Rakovice, Rakovčik a Rákoš. Podľa hospodárskych zvierat nazvali obce Kónská, Koňuš, Králiky, Kravany, Kozi Vrbovok, Kozelník, Kozárovce, Svinica, Svinice, Svinná, Svinia. Geologické prvky vyjadrujú názvy Modrý Kameň, Červený Kameň, Kameňany, Kamenín, Kameničná, Kameničany, Kamienka, Kamenica, Nižná Kamenica, Veľký/Malý Kamenec, Kamenec pod Vtáčnikom, Kamenná Poruba, Kamenné Kosihy, Skalité, Skalka nad Váhom, Vyšný/Nižný Skálnik, Podskalie, Zásckalie, Štrkovec, Hlinné, Zlatno, Zlaté Moravce, Zlatá Idka, Zlatník, Zlatníky, Železník, Železná Breznica, Medené Hámre, Rudňany, Rudno, Nitrianske Rudno, Rudno nad Hronom, Rudník a Rudná. Kde sa vykonávala ľazba nerastných surovín, vznikli Kremnické Bane, Štiavnické Bane, Rimavská Baňa, Nová Baňa, Lovinobaňa, Lom nad Rimavicou. Podľa tvarov rieľtu pomenovali obce Dolinka, Špania Dolina, Suchá Dolina, Veľká Dolina, Priekopa, Jarok, Ostrý Grúň, Stráňany, Stráňavy, Stránske, Stráne pod Tatrami, Podhorie, Podhorany, Rovinka, Rovné, Rovňany, Dobrá Niva. Jazerá, vodné toky a pramene pripomínajú názvy Jazernica, Jezersko, Riečka, Potok, Potôčky, Potoky, Čierny Potok, Ruský Potok, Tichý Potok, Ipeľský Potok, Oravský Biely Potok, Záriečie, Čierny Brod, Krásny Brod, Kráľov Brod, Brodské, Brodzany, Brehy, Brehov, Brežany, Srdáky, Teplica, Trenčianske Teplice, Turčianske Teplice, Gemerské Teplice, Spišská Teplica, Sklené Teplice, Teplička, Tepličky, Liptovská Teplá, Studienka, Dobrá Voda, Čierna Voda, Stará Voda. Pomenovanie konkrétnych riek sa prenieslo aj do názvov obcí, napríklad podľa Hrona nazvali Hronsek, Hronec, Hronovce, Hronská Dúbrava, Hronský Beňadič, Hronská Breznica, Žiar nad Hronom, Kamenica nad Hronom, Závadka nad Hronom, Jur nad Hronom; podľa Iľpa Ipeľský Sokolec, Veľká nad Iľpóm, Vyškovce nad Iľpóm a Ipeľské Predmostie; podľa

Jar v horách, 1922 (Martin Benka)

vydržal 13 rokov). Podľa neho názvy mesiacov vystihovali konkrétnu environmentálnu situáciu – vinobranie (*van-démiaire*), hmlu (*brumaire*), inovat (*frimaire*), sneh (*nivôse*), dažď (*pluviôse*), vietor (*ventôse*), rašenie (*germinal*), kvitnutie (*floréal*), kosenie lúk (*prairial*), žatvu (*messidor*), horúčavy (*thermidor*), zber plodov (*fructidor*). Človek na celom svete podľa prvkov prírody pomenovával aj svoje sídla. Pripomeňme si len názvy niektorých slovenských obcí alebo ich častí, bežne používaných bez toho, aby sme si uvedomili ich pôvodný environmentálny zmysel, ktorý miestami úplne zanikol. Po *cicavcoch* nazvali Turany, Turie, Tureň, Turová, Turá, Stará Turá, Turík, Veľké Turovce, Horné Turovce, Turnianska Nová Ves (vyhynutý tur divý/*Bos primigenius*), Bobrov, Bobrovník, Bobrovec, Bobrovček (bobor vodný/*Castor fiber*), Zuberec, Zubrohlava, Zubria – časť Podkriváňa (zubor hrivnatý/*Bison bonasus*), Medvedov, Medvedie, Medvedké – časť Plavých Vozokan, Medvedzie – časť Tvrdošina (medveď hnedý/*Ursus arctos*), Vydrany, Vydrná, Vydrník, bratislavská Vydrica, Vydraň – časť Medzilaboriec, Vydrovo – časť Čierneho Balogu (vydra riečna/*Lutra lutra*), Vlky, Vlčany, Vlčkovce, Vlkanová, Vlková, Vlkas, Vlkovce, Vlkyňa, Vlkolínce, Vlkov – časť Hornej Marikovej (vlk dravý/*Canis*

(*Tragelaphus strepsiceros*), Madeiry **tulene mniške** (*Monachus monachus*) – bahoni; v erbe novozélandského mesta Christchurch chriaštelovité **sultánky takahé** (*Porphyrio mantelli*) a Aucklandu **kivi veľké** (*Apteryx australis*), ostrovných štátov Barbados a Svätý Krištof a Nevis **pelikány hnedé** (*Pelecanus occidentalis*). V erbe Lučenca a Hanušoviec nad Topľou znázornili **pelikána ružového** (*Pelecanus onocrotalus*), kŕmiaceho mláďatá vlastnou krvou. V znakoch Chakasije, Severného Osetska (republiky Alánska), Južného Osetska, kirgizského Biškeku, či kazašskej Almaty dominuje **leopard snežný** (*Panthera uncia*) – irbis; v Altajskej republike spolu s orlom a trojvrším. V erbe novozélandského Wellingtonu k levozi umiestnili ako štítonosiča vyhynutého vtáka **moa** (*Dinornis novozealandiae*, resp. *D. robustus*). V znakoch Arménska, Česka a Filipín sa kombinuje lev s orlom, v znaku Norfolkú s kengurou; v znaku Austrálskeho zväzu **emu hnedý** (*Dromaeus novaehollandiae*) s kengurou **červenou** (*Macropus rufus*) a **labufou čiernou** (*Cygnus atratus*). Celkove po levozi sa v znakoch najčastejšie vyskytuje nejaký dravec, prevažne **orol/Aquila** (napríklad orol skalný/*Aquila chrysaetos* v znakoch Nemecka a Rakúska, resp. orol kráľovský/*Aquila heliaca* ako Saladinov znak alebo dvojhlavý orol ako symbol), **orliak** (*Haliaeetus*) alebo **sokol** (*Falco*), prípadne **jastrab** (*Accipiter*) alebo iný

Dominika

dravec, napríklad v znakoch Egypta, Ghany, Iraku, Jemenu, Kuvajtu, Libye, Sýrie, Poľska, Kirgizska, Albánska, Rakúska, Nemecka, Moldavska, Rumunska, Ruskej federácie, Srbska, Dagestanu, Palestíny, Kabardino-Balkarskej republiky, Náhorného Karabachu, rakúskeho Burgenlandu, nemeckého Brandenburgu, ale aj Rimavskej Soboty, Sečoviec a Námestova. **Sokol sfahovavý** (*Falco peregrinus*) sa uplatnil v znakoch Zjednotených arabských emirátov a ostrova Man (tu spolu s **krakavcom poľným**/*Corvus corax* tvoria štítonosičov), **sokol lovecký** (*Falco rusticolus*) v znakoch Islandu a kanadských Severných teritórií, **haja červená** (*Milvus milvus*) Walesu, **kršiak rybožravý** (*Pandion haliaetus*) kanadskej provincie Nové Škótsko, **orol klinochostvý** (*Aquila audax*) austrálskeho Severného teritória, **orliak bielobruchý** (*Haliaeetus leucogaster*) malajského Selangoru, **orliak bielokridlý** (*Haliaeetus sandfordii*) Šalamúnových ostrovov, **orliak morský** (*Haliaeetus albicilla*) Poľska, **jastrab lesný** (*Accipiter gentilis*) Azor. V USA (aj jednotlivito v štátoch Illinois, Iowa, Michigan, Utah, Severná Dakota) ich nahrádza **orliak bielohlavý** (*Haliaeetus leucocephalus*), v Mexiku pôvodne tzv. mexický orol - **karakara pásikavá** (*Polyborus plancus*) sediaca na nopále červcovom (*Nopalea cochenillifera*) a zvierajúci **štrkáča zeleného** (*Crotalus viridis*); v Ekvádore, Kolumbii, Chile, Peru a Bolívii **kondor golierikavý** (*Vultur gryphus*), v Paname **harpya opičiarka** (*Harpia harpyja*), v Zambii a Zimbabwe **orliak jasnohlavý** (*Haliaeetus vocifer*). So **slonom africkým** (*Loxodonta africana*) sa stretávame v

znakoch Pobrežia Slonoviny, Konga a Svazijska (ako Veľká slonica *Ndlovukatli* s levom *Ngwenyama*). Biely **slon indický** (*Elephas maximus*) symbolizuje dodnes Laos a Thajsko, i keď zo znakov ho vypustili. Vyhynutého **muta srstnatého** (*Mammuthus primigenius*) zobrazili v znakujakutského Ust'-Janského rajónu a Srednekolymska. Eritrea, Plzeň a Čeljabinsk majú v znaku **ľavu jednohrbú** (*Camelus dromedarius*), švajčiarske Gams, Lütschental a Gsteigwiler **kamzika vrchovského** (*Rupicapra rupicapra*), litovský Lazdijai, fínske Hirvensalmi a švédsky Jämtland **losa mokradňového** (*Alces alces*), nemecký Böckingen, talianska Soglia, švajčiarsky kanton Shaffhouse, slovenské Strihovica a Jakubovany **kozorožca vrchovského** (*Capra ibex*), slovenská Stará Turá a poľský Turek vyhynutého **tura divého** (*Bos primigenius*), Peru a Bolívia **lamu vikuňu** (*Vicugna vicugna*). **Medveď hnedý** (*Ursus arctos*) sa objavuje v znakoch Berlína, Bernu, Permu, Madridu, St. Gallenu, Zakarpatskej oblasti, českej Hornej Planej a Ralska, slovenských Iľiašoviec a Hrochote; **medveď grizly** (*Ursus horribilis*) v znakoch amerických štátov Missouri a Kalifornia, **medveď biely** (*Thalarcos maritimus*) Grónska, Čukotky, Tajmýru a ako dvojica nosičov erbu Jamalo-Neneckého okruhu v jeho strede so **sobom poľárnym** (*Rangifer tarandus*). Sob reprezentuje aj fínske Kuusamo a švédske Norslands a Västerbotten; **jeleň lesný** (*Cervus elaphus*) fínske Alandy, Nižný Novgorod, Badensko-Württembersko, nemecký Hirschau a poľskú Jeleniu Goru; **huemel južný** (*Hippocamelus bisulcus*) Chile; z Jávy dovezený **jeleň sambar timorský** (*Cervus timorensis*) Maurícia; **bizón americký** (*Bison bison*) Wyoming a kanadskú Manitobu; **zubor hrivavý** (*Bison bonasus*) Brestovskú oblasť, poľské sídla Bialowiež, Sokółka a Narewka, Wiesenbach, české mestá Píerov a Zubří; **bobor vodný**

(*Castor fiber*) francúzsky Biévres, kanadský Montreal, švajčiarsky Bibern, nemecký Bad Bibra, estónsky Põevamaa, ruský Ťumeň, švédske sídla Bjurholms a Hårnösand, poľské obce Bobrowo, Bobrowniki, Bobruwka a Lomža; **bobor kanadský** (*Castor canadensis*) americký Oregon; **čierny sobol' ázijský** (*Martes zibellina*) Irkutsk; **jež tmavý** (*Erinaceus europaeus*) Jihlavu, Ježkovice a Ježov v Česku; **diviak lesný** (*Sus scrofa*) Malacky, český Žamberk, poľskú Lobženicu; **jazvec lesný** (*Meles meles*) nemecký Dachsbad a fínska Luhanka; **netopiere** (*Chiroptera*) španielske Albacete, Fraga, Palma de Mallorca a Valencia, kolumbijské Santa Fe Antioquia; **vydra riečna** (*Lutra lutra*) nemecký Otterndorf, českú Chropyně a švajčiarsky Männedorf; **rys ostrovitý** (*Lynx lynx*) české Kladno, nórské obce Bygland a Hamaroy, švédske Los a Tavastia, fínsku Heinolu a ruský Bodaibo; **liška hrđzavá** (*Vulpes vulpes*) slovenské Čičava a Cejkov; **vlk dravý** (*Canis lupus*) českú lčkeriju, rakúsky Sankt Pölten, české obce Rýmařov a Slavoňov, švajčiarsky Wolfisberg, nemecký Wolferstadt, slovenskú Juskovu Voľu a, samozrejme, Rím. Pôvodnými

štítonosičmi znaku Juhoafrickej republiky sú **antilopa skáková** (*Antidorcas marsupialis*) a **oryx juhoafrický** (*Oryx gazella*), ktorý dnes dominuje v znaku Namíbie, Ugandy **žurav kráľovský** (*Balaearia regulorum*) s antilopou **červenohnedou** (*Kobus kobs*), Trinidadu a Tobaga **ibis červený** (*Endocimus ruber*) a **šuan červenochostvý**/čaalaka cocorico (*Ortalis ruficauda*), Bahám **plameniák červený** (*Phoenicopterus ruber*) spolu s **plachetníkom veľkým** (*Makaira nigricans*), pričom v erbe zobrazili dva **kolibríky** – **sinečnícky** **guy** (*Phaethornis guy*), ostrovov Turka a Caicos dva **plameniaky** a jedného pelikána. V znaku Republiky Seychely **plachetníky veľké** predstavujú štítonosičov, pričom v strede dominuje **korytnačka obrovská** (*Testudo gigantea*) a nad ňou Bermudský národný vták **faeton dlhochostvý** (*Phaeton lepturus*). **Delfíny** predstavujú ústredné objekty v znakoch Anguilly, rumunskej Dobruže i francúzskeho prímorského mesta Le Lavandou; **veľryba tmavá** (*Eubalaena glacialis*) Biarritzu a nórského Sandefjordu, **hadý** ostrova Martinique a nemeckého Schlangenu, **raky Cottbusu**, Rakovníka, Tjörnu a poľskej Rakszawy. **Krokodil morský** (*Crocodylus porosus*) a **žralok** tvoria obrubu znaku Šalamúnskych ostrovov, v ktorom dominujú **fregaty bielo-boké** (*Fregata ariel*); **fregaty vznešené** (*Fregata magnificens*) v znakoch Nauru a Kiribati. V znaku Lesotha zobrazili **krokodila nilekeho** (*Crocodylus niloticus*), Jamajky **krokodila**

Malajzia

dlhohlavého (*Crocodylus acutus*), Južnej Georgie **tučniaka kráľovského** (*Aptenodytes patagonicus*) s **uškatcom antarktickým** (*Arctocephalus gazella*), Francúzskeho južného územia **tulene slonie** (*Mirovanga leonina*), Grenady **pásavca deväťpáseho** (*Dasyptus novemcintus*), Britských indickooceánskych území **karetu obrovskú** (*Chelonia mydas*) a **karetu veľkohlavú** (*Caretta caretta*). Vtáky vo svojom znaku znázornili: Guatemala **kvezala chochlatého** (*Pharomachus mocino*), Dominika **amazoniány cisárske** (*Amazona imperialis*), Svätá Lucia **amazoniány mnohofarebné** (*Amazona versicolor*), Maurícia vyhynutého **dronta maurícijskeho** zvaného **dodo** (*Raphus cucullatus*), Sudán **hadožrúta nohatého** (*Sagittarius serpentarius*), Papua-Nová Guinea **rajku raggianskú** (*Paradisea raggiana*), Nová Kaledónia **kagu vlasatého** (*Rhinoceros jubatus*), Svätá Helena **kulika dlhonoheho** (*Charadrius sanctaehelenae*), Sarawak **zobákorožca veľkého** (*Buceros rhinoceros*), Saba **vichrovníka I' Herminierovho** (*Puffinus lherminieri*), Guayana **hoacina chochlatého** (*Opisthocomus hoazin*), Nepál **bažanta lesklého/monala himalájskeho** (*Lophophorus impejanus*) s kvetmi rododendronu (*Rhododendron*) pod Himalájami, Cookove ostrovy **rybára bieleho kakaia** (*Gygis alba*) s **lietajúcou rybou maroro** (*Cheilopogon atrisignis*), Americké Panenské ostrovy **piľpita banánového** (*Coereba flaveola*) na konáriu trubača žltokvetého (*Tecoma stans*).

„Aprés Bondie, C' est la Ter/Po Bohu milujeme Zem.“ (motto zo znaku republiky Dominika)

RNDr. Jozef Klinda